

ez-Züh'd ve'r-rekâ'îk'in ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 834)

Söz konusu neşirde her hadisin senedinin verilmesi yerine eserin ilk sayfasında kitabın senedinin kaydedilmesi yetinilmiş, daha sonraki rivayetlerin senedini İbnü'l-Mübârek'in hocasından itibaren başlatılmıştır. Kitapta yer alan râviler eserin sonunda alfabetik olarak sıralanmış, bunların tamamı güvenilirlik açısından değerlendirilmiş ve her birinin hal tercümesinin geçtiği bir kaynağa işaret edilmiştir. Ayrıca rivayetler de dipnotlarda sıhhat açısından ele alınmış, zayıf bir hadisin lafzan ya da mânen sahih başka bir senedle rivayet edilmesi halinde bunlar gösterilmiş, hadislerin senedlerinin merfû, maktû vb. oluşu belirtilmiş, senedde inkıta yahut vehim gibi bir zayıflık bulunması durumunda âlimlerin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir. Ahmed Ferîd, eserden Abdullah b. Mübârek'e ait olmadığını düşündüğü ifadeleri çıkarmış, çeşitli nüshalardan ve daha önceki neşirlerden intikal eden istinsah, imlâ ve matbaa hatalarını düzeltmiş, eserin sonuna da kullanımı kolaylaştırıcı çok yönlü fihristler eklemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah b. Mübârek, *Kitâbü'z-Züh'd* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Haydarâbâd 1386, neşredinin girişi, s. 1-25; a.m.f., *ez-Züh'd ve'r-rekâ'îk* (nşr. Ahmed Ferîd), Riyad 1415/1995, neşredinin girişi, I, 3-101; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1423; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 163; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 95, 175; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 70; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü'ş-şâmil*, V, 28-29; Mus-

tafa Aşkar, *Kaynakları Açısından Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Ankara 1999, s. 18; *Mu'cemü'l-mah-tûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâ-tülü* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 651; Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 123.

MEHMET EMİN ÖZAFŞAR

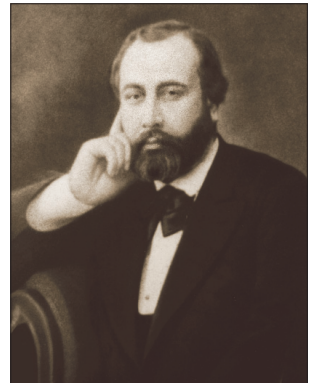
ZÜHDÜ PAŞA
(1834-1902)

Osmanlı devlet adamı.

Ahmed Züh'dü 3 Şubat 1834'te İstânbûl'da doğdu. Babası süvari binbaşısı iken şehid olan Hacı Rifat Bey'dir. Ailesi, Girit kumandanlığı sırasında vefat eden ve Han-ya Camii hazinesine defnedilen İkiz Ali Pa-şa'ya dayanır. Ahmed Züh'dü ilk tahsilini

Maârif-i Adliyye Mektebi'nde yaptı. Arap-ça ve Farsça öğrenmeye başladı. Beyazıt Camii'nde "Büyük Kıbrıslı" lakabıyla tanı-nan Hoca Mehmed Efendi ile Ayaşlı Mus-tafa Tevfik Efendi'den şerh-i akaid okuya-rak icâzet aldı. Bu arada malî usulleri, def-ter tutmayı ve hesap işlerini öğrendi. 1847 Nisanında henüz çok genç iken maliye ha-zinesini kalemlerinden esham muhasebe-sinde çalıştı. Ardından tediye sandığı ile vâ-ridât muhasebesinde kurulan banka mu-hasebesi mümeyyizliğine getirildi. Tem-muz 1868'de Bank-ı Osmânî muhasebeci-si oldu. Bir yıl sonra vâridât ve banka mu-hasebeciliğinin birleştirilmesiyle Vâridât-ı Umûmiyye muhasebeciliğine, Eylül 1871'-de Dîvân-ı Muhâsebât başkanlığı ile birlik-te Maliye Nezâreti müsteşarlığına tayin edildi. Ardından sırasıyla Saruhan sancağı ve Beyrut mutasarrıflığına, ikinci defa Dî-vân-ı Muhâsebât reisiğine, Temmuz 1873'te ikinci defa Maliye Nezâreti müsteşarlığı-na, Orman ve Maâdin Bankası, Eshâm-ı Umûmiyye Emaneti ve Rûsûmat Emaneti umum müdürlüğüne, Eylül 1878'de Rûsû-mat Emaneti üstünde kalmak şartıyla Ma-liye nâzırlığına getirildi. Maliye nâzırlığından ayrılmasından kısa bir süre sonra bu-raya ikinci defa atandı. Eylül 1885'te Nâ-fia nâzırı oldu. Bu nezâretin Aralık 1886'-da Ticaret Nezâreti'ne bağlanması üzerine Hudâvendigâr (Bursa) valiliğine tayin edil-di. Nâfia nâzırı iken kendisine vezirlik rüt-beşi verildi. Ağustos 1887'de tekrar Mali-ye nâzırlığı ile görevlendirilirse de 4 Eylül 1891'de buradan ayrıldı ve Maârif-i Umû-miyye nâzırlığına getirildi. Ayrıca bir sü-re Dahiliye nâzirına vekâlet etti. 5 Mayıs 1901'de dördüncü defa Maliye nâzırlığına tayin edilen Züh'dü Paşa aynı zamanda ve-kâleten Maârif-i Umûmiyye nâzırlığı gö-revini de sürdürdü. Ağustos 1901'de Maliye'den ayrılıp yalnızca asaleten Maarif nâzırı oldu.

Maârif-i Umûmiyye nâzırlığı süresince dârülfünununun kurulması hazırlıklarını yap-

Züh'dü Paşa

Zühdü Paşa'nın bânisi olduğu caminin haziresindeki kabri – Kızıltoprak / İstanbul

mak, teşkilâtını ve programını düşünmek ve düzenlemekle işe başladı. Çeşitli Avrupa ülkeleri üniversitelerinden iç tüzük ve programlar getirilip Türkçe'ye çevrildi. Kurulan komisyon toplantılarına Zühdü Paşa bizzat başkanlık ederek dârülfünunun açılması yolunda büyük çaba harcadı. 19 Ağustos 1900'de Mekteb-i Mülkiye'de yaptığı bir konuşma ile dârülfünunu öğretime açtı. Malî müzakereler yapmaksızın, Düyûn-ı Umûmiyye'nin ertelenmesi ve yeni istikrazlar için ilki 1875'te iki defa Paris'e, bir defa da Londra'ya gitti. Rus savaşı esnasında bazı malî tedbirler alınması ve istikraz gayesiyle tekrar Londra'ya gidip başarı ile geri döndüğü resmî hal tercümesinde yazılıdır. Maarif nâzırı iken 12 Nisan 1902'de Koska'daki konağında vefat eden Ahmed Zühdü Paşa vasiyeti gereğince, 1301 (1884) yılında Kadıköy Kızıltoprak'ta inşa ettirdiği caminin (Zühdü Paşa Camii) haziresindeki kabristana defnedildi. Kurduğu bir vakıfla öğrencileri ücretsiz kabul eden bir ilkokul yaptırdı. 1888-1921 yılları arasında açık kalan bu okulun öğretmenleriyle çalışanlarının maaşlarının ödenmesi ve caminin masraflarının karşılanması için birtakım emlak ve arazilerini tahsis etmişti. Çeşitli madalya ve nişanlar alan Zühdü Paşa'nın şairliği de vardır. Ayrıca idâdilerde uzun yıllar okutulan ve günümüzde de bastırılan *el-Mecmûatü'z-Zühdiyye fi'l-ahkâmi'd-diniyye* adlı (I-II, İstanbul 1311, 1313), fıkıh meselelerini ihtiva eden bir kitap yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Mülga Dahiliye Nezâreti Sicill-i Umûmi Defteri*, nr. 18, s. 1-2; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, I, 23-28; Said Paşa, *Hâtrât*, İstanbul 1328, II, 399; *Türkiye Maarif Tarihi*, s. 1082-1084, 1216-1218; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 415-416; Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, Ankara 1978, III, 435-446; Cüneyt Ölçer, *Osmanlı Bankası Aracılığı ile Yapılan Osmanlı Devleti Borç Anlaşmaları*, İstanbul 1989, I, 175-181, 197-199; II, 98-101, 107-109; Ahmet Nuri Sinaplı, *Maliye ve Maarif Nazırı Ahmet Zühdü Paşa*, İstanbul, ts. (Lebib Yalçın Ya-

yımları); "Merhum Ahmed Zühdü Paşanın Tercüme-i Hali", *Ma'lûmât*, İstanbul 22 Mayıs 1902, s. 237-238; Ürikağazısade Hasan Sırrı, "Sultan Abdülhamid-i Sâni Devrine Ait Bazı Hatıralar", *Vakit Gazetesi*, İstanbul 24.01.1924; Ahmet Esat, "Eski Rüsumat Eminlerinden Ahmed Zühdü Paşa", *Gümrük Rehberi*, nr. 535, İstanbul 1947, s. 5278-5280; Mehmet Reşit, "Ahmet Zühdü Paşanın Medeni Cesareti", *Hürriyet Gazetesi*, İstanbul 20.12.1953; a.m.f., "Devleti İflastan Kurtaran Bir Bilim ve İdare Adamı", a.e., 28.01.1954; Yahya Akyüz, "Abdülhamit Devrinde Protestan Okulları ile İlgili Orijinal İki Belge", *AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, III/1-4, Ankara 1971, s. 121-130; Atilla Çetin, "Maarif Nazırı Ahmet Zühdü Paşanın Osmanlı İmparatorluğundaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu", *GDAAD*, sy. 10-11 (1983), s. 189-219. ALİ Z. ORALOĞLU

ZÜHDÜ PAŞA CAMİİ ve MEKTEBİ

İstanbul Kızıltoprak semtinde
XIX. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen cami
ve mektep.

Kadıköy Kızıltoprak'ta Bağdat caddesinin başlangıcında Kızıltoprak-İhlamur menziline bulunduğu İhlamurlu Çeşme denilen mevkidedir. Eski sefer yolu üzerinde yer alan yapı, bu bölgenin XIX. yüzyıl içinde gözde bir sayfiye yeri olarak iskân edilmesi sırasında inşa edilmiştir. Avlunun ana kapısı üzerindeki kitâbesinde belirtildiğine göre cami, II. Abdülhamid dönemi nâzırlarından Ahmed Zühdü Paşa tarafından 1301 (1884) yılında yaptırılmıştır. Mektep ise 1306 (1889) tarihlidir. Zühdü Paşa bu camii ve mektebi, geniş bir arazi içinde kurulan dört katlı ve kırk odalı muhteşem yazlık köşkünün yakınında (batı kısmına) tesis etmiştir. Bu geniş arazide mutfak, kuşluk, limonluk, bahçıvan odaları, kömürlük, ahır ile ekili alanlar vardı. Caminin kible yönündeki dar sokakta günümüze kadar gelmeyen 1177 (1764) tarihli Hasan Ağa Çeşmesi bulu-

nuyordu. Zühdü Paşa camii ve mektebin bakımı, masraflarının karşılanması için irat getiren mülkünü bunun için kurduğu vakfa bağışlamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde 1485-2270 numara ile kayıtlı olan vakfiye 1302, 1304, 1305 ve 1308 (1891) yıllarında vakfa yapılan eklemeler sonucu dört defada tamamlanmıştır (Sinaplı, s. 5- 25).

Zühdü Paşa Camii, yapıldığı dönemin mimari özelliklerine uygun biçimde çeşitli unsurların bir arada uygulandığı karma (eklektik) üslûpta inşa edilmiştir. Caddeseyesinden yüksekte kalan bir platformun üstünde etrafı madenî parmaklıklarla çevrili bir avlunun içinde yer alır. Avlunun caddeye bakan ana kapısı üzerindeki manzum kitâbe ta'lik hattıyla sekiz kartuş içine yazılmıştır. Kitâbe gülbezeklerle süslü mermer bir alınlıkla taçlandırılmıştır. Caminin cümle kapısı üzerinde âyet kitâbesi bulunur. Son cemaat yeri ahşap tavanı olan, dikdörtgen planlı kapalı bir mekân halindedir. Üst katındaki kadınlar mahfiline sol (güneybatı) kenarından ahşap bir merdivenle çıkılır. Bu merdivenin altında minare kapısı vardır. Tek bir kapının açıldığı kare planlı harim kısmının üzerine kalın duvarlar ve dört geniş kemer üstüne oturan, geçişleri pandantiflerle sağlanmış bir kubbe örtmektedir. Çokgen kesitli siğ bir niş halindeki mihrabı kible duvarı içine gömülmüş olup dışarıya taşkınlık göstermez. İç yüzeyi önceleri kalem işleriyle bezeliyken günümüzde Kütahya çinileriyle kaplı durumdadır. Mihrabın iki yanında zarif pilastırlar bulunur. Minberle vaaz kürsüsü ahşap olup üzerleri yağlı boya ile boyanmıştır. Özellikle külâh kısmında eklektik üslûbun kuvvetle hissedildiği minberin merdiven korkuluk şebekeleri ajurludur. Köşk kısmının kaş kemerli çatısı üzerinde yer alan piramit şekilli külâhın kenarlarındaki üçgen alınlıklar söz konusu yabancı

Zühdü Paşa
Camii
ve Mektebi –
Kızıltoprak /
İstanbul